

Film je nezadovoljstvo, gađenje i radost koje prouzrokuje u gledaocu. Idejna **KRITIKA** je pravo demokratskog društva, a upozoravanje na eventualne pogreške dužnost. Da li **POSTOJANJE** takvih producenatskih **KUĆA** kakve su Avale, Sutjeske, Neoplante, Vibe i slične **OSUĐUJE** jugo kinematografiju **NA BIROKRATSKO IŽIVLJAVANJE?** Da li će se birokratski dinosaurus jugo kinematografije srušiti sam od sebe?

SAMOUUPRAVNA APOLOGETIKA ILI ...

LOV NA

Gotovo da nema novine u SR Srbiji, slutimo, ponešto i znamo, da je tako i drugde, koja se ovih dana nije pozabavila „Neoplantom“ i drugom, dr sci Draženkom — Draškom Redepom. Kao da je čovek s neba pao! Uz ostalo, to, biće, govori i o jednom sasvim neproduktivnom novinskom „angažmanu“ — „epiloškom“, recimo, — ostrviti se na žrtvu tek onda kada se popale sva moguća zelena svetla. Donedavna, povodom Redepa i „Neoplante“ važili su famozni proizvodni mistifikatorski novinski rezoni sve u smislu kako je pisanje o novosadskim filmskim mešetarima, o kojima se dovoljno — i za sada tako aktuelne napise — već odavno znalo, „preskakanje u tude atare“ te da takvo što može da unese stanovit (samo nam još to fali!) ne mir u republičko pokrajinske odnose.

Draženko je, međutim, od samog dolaska u „Neoplantu“ korenito određene, vrlo produktivne „samoupravne“ metode kojima je obezbedio, obezglavio i uštrojio sve što je u toj pokrajini od filmskih autora vredelo. Te metode, Draženko, naravno, nije izmislio. On ih je nasledio, ponešto usavršio i potom načinom najpravovernijeg komuniste kojeg je vojvodanska kultura ikad imala u delo sprovodio. Draženko je, tako, i sam postao epilog (i mera) jedne „samoupravne“ kulturtregereske politike.

Njegova prepiska iz 1972, a povodom filma (nikad obelodanjenog) „Sloboda ili strip“ Zelimira Žilnika sa autorom, o tome rečito govori.

Uostalom, konotacije tih metoda bile su vidljive u celoj jugo kinematografiji, čije se posledice, i u vidu (tzv. apologetskih filmova) kretenskih komedija Zorana Čalića i Miće Miloševića, i danas osećaju.

NEMA CENZURE ALI MOGUĆE JE KAŠNJENJE

Dakle, prepiska: Pošto je u pismu „Radnoj zajednici Neoplante filma“ upućenom 14. aprila 1972. Žilnik upozorio producenta da će ga tužiti ukoliko i dalje nastavi sa odugovlačenjem okončavanja filma „Sloboda ili strip“, zbog čega će isti verovatno zakasnuti i na kanalski i na berlinski festival (inače je direktno pozvan), što znači da će izgubiti „najmanje 45.000 dolara“, Zelimir Žilnik 15. maja šalje i drugo pismo naslovljeno na Radnu zajednicu „Neoplante“ i direktora (Draženko Redep — op. R.K.) u kome kaže:

„Pre više od mesec dana, na moje insistiranje da film 'Sloboda ili strip' hitno završite, odgovorili ste da će odluku o završetku doneti organ upravljanja početkom maja.“

Početak maja je prošao, prolazi i sredina maja, sada više ne dolazi u pitanje stizanje na kanalski i berlinski festival, tu su rokovi nepovratno prošli i nei-

zmerljivu štetu ste već prouzrokovali, sada već dolazi u pitanje i stizanje za ovogodišnji pulski festival. Ne znam da li ste pogrešno procenili vreme za koje je moguće konstituisati savet i statut, ili ste rok odlaganja proizvodnje postavili, ali u svakom slučaju obećanje da će odluka o završavanju mog filma biti donesena početkom maja već ste prekršili.

Ja vas ponovo podsećam da završavanje mog filma i ne spada u nadležnost tog saveta (koji, kao što diskutuje poslednjih dana u Udruženju filmskih radnika pokazuju — i nije toliko ozbiljno koncipiran organ, jer je zamišljen kao brana samoupravljanja), jer su odluke o mome filmu donesene u Komisiji za kinematografiju, Izvršnom odboru PZK i Neoplanti još početkom 1971. godine. Savet, dakle, može, eventualno, da ocenjuje gotov film, ali ne i da odlučuje o radu na već snimljenom. Opšte mesto pravnog sistema je da novoformirani organi nemaju retroaktivno dejstvo. Zbog toga je čitava ta igra sa savetom samo paravan očigledno druge vrste odluke: odluke, naime, da ja budem žrtveni jarac za sve konfliktne situacije filma u Vojvodi-

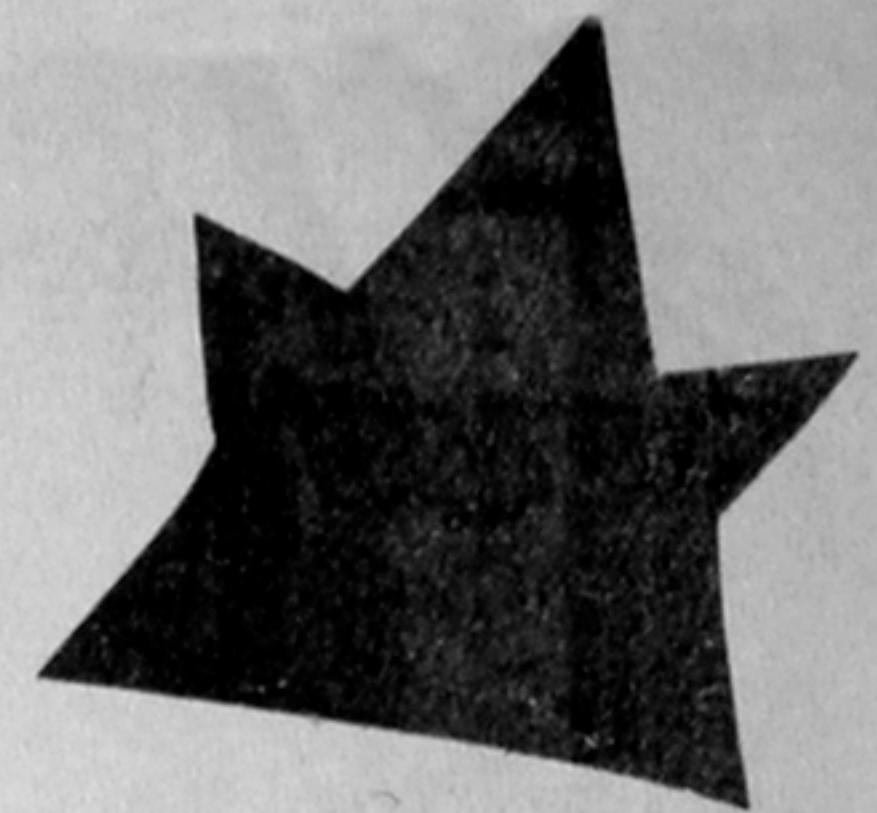
ni. Igra sa mojim kratkim filmom je već dovoljno jasno pokazala metode administrativnih organa, a ovo što se već mesecima dešava sa ovim filmom samo je nastavak započete partije...

(Zelimir Žilnik, u Novom Sadu 15. maja 1972.)

Žilniku je odgovorio dr Draženko Redep, direktor „Neoplante filma“, 19. maja 1972.

Prvim delom pisma Redep objašnjava Žilniku kako se „Neoplanta“ nalazi pred „usvajanjem niza normativnih akata koji treba da regulišu mnoge odnose u vezi sa filmskom proizvodnjom“. To se, pre svega, odnosi na Statut i formiranje Filmskog saveta „kome su, po zakonu, data ovlašćenja da odobrava program proizvodnje i čitavu delatnost preduzeća“. Te akte, kaže Redep, treba da usvoji Pokrajinski sekretarijat za kulturu, nauku i obrazovanje, pa kako procedura usvajanja podrazumeva „izvestan vremenski razmak“, to direktno utiče i na njegovu želju da se što pre okonča Žilnikov odavno započeti film.

MAAMU TA

BEZ IRONIJE, MAESTRO!

Medutim... Bez obzira na stanovite proceduralne probleme i uprkos njima, Redep pokazuje „visok stepen razumevanja“ i kaže: „... Ja sam, uz konsultaciju sa postojećim ugovorima i hitnošću rokova za učešće na nekim značajnim godišnjim manifestacijama (Pula, na prvom mestu) odlučio da neke od projekata koji su u toku, kao producent okončam. To se u prvom redu odnosi na film Željnika Žilnika 'Sloboda ili strip'... I onda:

„Donoseći ovu odluku, inokosni izvršni organ preduzeća skreće pažnju autoru da bi, kako je već i ranije dogovoreno, a osobito s obzirom na zahtev istražnog sudiše iz Zagreba, trebalo izostaviti sve dokumentarne materijale koji se odnose na studentske događaje u Zagrebu. Skrećemo pažnju da je autor filma, pred predsednikom Radne zajednice 'Neoplante' i direktorom preduzeća izjavio da ne raspolaze više, posle prodaje FASS-u, tim materijalom. Takođe, producent traži da se iz filma izostave dokumentarni i drugi materijali koji se odnose na studentske događaje u Ljubljani, osobito one u kojima se pominje Jaša Zlobec, s obzirom na to da je, već u nekoliko navrata, list 'Tribuna' u Ljubljani, baš u vezi sa njegovim napisima, pa i poslednjih dana, predmet pokretanja krivičnog postupka“.

„Ne ulazeći ovom prilikom u detaljniju analizu filma i nastojeći pre svega da pripemi za gledanje Filmskom savetu i Komisiji za pregled filmova, kao produkciju koju je 'nasledio' iz perioda kada je 'Neoplanta' bila ustanova za snimanje dokumentarnih filmova, producent sa svom odgovornošću želi da skrene pažnju autoru da iz filma izostavi tekstove i kadrove: 564, 565, 566 (pogledati ispod zvezdica) kao materijale u kojima ima neprihvatljivih političkih aluzija negativnih implikacija. Takođe, u kadrovima 523, 605, 609 (takođe pogledati „okvire“ teksta) i „ironično i sa jetkim kritičizmom autor nastoji da jedinstveno sugeriše sliku događaja iz političkog i društvenog života u proteklom godinama i mesecima. Tragovi takvog načina mišljenja, koji je podložan kontraverznim tumačenjima, nalaze se i u mnogim drugim kadrovima na primer u kadru 772 i 778“ (pogledati „okvire“).

„Producent predlaže autoru filma da prihvati ove primedbe i da naznačene delove materijala izostavi kako bi se ubrzao proces finalizacije filma, i skratio postupak za verifikaciju filma u Filmskom savetu i Komisiji za pregled filmova. Producent ne čini ništa od toga, već u produkciji 'Neoplante' ubuduće javljaju filmove u javnosti iza kojeg producent neće čvrsto stajati. Producent ovo čini u nameri da se u 'Neoplanti' i oko 'Neoplante' ne nastave skandalozni događaji, kakvih je bilo, i koji su 'Neoplantu' kao filmsku kuću doveli u delikatnu položaj. Kao što se iz gornjeg teksta lako može videti, producent će jedino pod uslovom da autor izostavi ili modifikuje materijale i kadrove koji su neprihvatljivi ili kontraverzni, pristati da odobri finalizaciju filma“.

Direktor
Dr Draženko Redep

PAROLE I LAŽI

Tri dana docnije, 22. maja 1972. Željnik Žilnik je otpisao Drašku Redepu:

Ustvrdivši na samom početku da „najveći deo predloga Direktora... nema održivo obrazloženje“, te negirajući zakonsku proceduru kao razlog za odlaganje završetka filma, Žilnik piše:

„Deo pisma Direktora u formi predloga za izostavljanje materijala i nisu predložili, nego su rečenice propagandnog karaktera. Tako, na primer, kada Direktor meni predlaže 'da bi trebalo izostaviti sve dokumentarne materijale koji se odnose na studentske događaje u Zagrebu' to i nije predlog, jer su ti materijali prodati drugom filmskom preduzeću pre nego što je Redep imenovan za direktora, i to on vrlo dobro zna, ali tim 'predlogom' on kao manifestuje neku svoju političku 'budnost'. Dalje, tvrdnja da je list 'Tribuna' baš u vezi sa napisima Jaše Zlobeca, već u nekoliko navrata i poslednjih dana, predmet pokre-

tanja krivičnog postupka“ — ta tvrdnja nije tačna. Dalje, poznato je da 'materijali koji se odnose na studentske događaje u Ljubljani' i učešće Jaše Zlobeca u njima nisu nikada bili predmet pokretanja krivičnog postupka, nego su, naprotiv, u vreme kada se ta akcija odigravala, bili alternativa nekim drugim, nacionalistički obojenim studentskim pokretima. Zbog toga je taj 'predlog' Direktora, rezultat neobrazložene političke diskvalifikacije događaja i čoveka o kojem je reč“.

„Kada direktor taksativno predlaže izostavljanje pojedinih kadrova, on operiše sa tri 'kategorije': za kadrove 564, 565 i 566 kaže da u njima ima neprihvatljivih političkih aluzija i negativnih implikacija. Za kadrove 523, 605 i 609 kaže da 'autor ironično i sa jetkim kritičizmom nastoji da sugeriše sliku događaja iz političkog i društvenog života u proteklom godinama i mesecima'. Konačno, beleži kadrove 772 i 778 jer u njima ima 'tragova takvog načina mišljenja, koji je podložan kontraverznim tumačenjima'“.

„Ako bi eventualno postojale neprihvatljivih političkih aluzija moglo i da bude predmet razgovora, sigurno da 'tragovi ironije i jetkog kritičizma' ne mogu, valjda, za direktora preduzeća da budu razlog da on traži da se 'naznačeni delovi materijala izostave'. Zašto da kadrovi koji govore, kako je Direktor dobro uočio o događajima iz političkog i društvenog života u poslednjim godinama i mesecima, ne budu prozeti ironijom, jetkim kritičizmom ili samo tragovima toga? Koji to jugoslovenski filmovi nisu prozeti ironijom, kritičizmom ili samo tragovima tog načina mišljenja? Posebno jer je ovde reč o događajima iz političkog života i to onog perioda koji je sa najoficijelnijih mesta ove zemlje ocenjen kao period krize i konfuzije. Da li bi period krize i konfuzije trebalo tretirati nekritički? I zašto?“

„Mene, kada je reč o završavanju filma 'Sloboda ili strip' ne zanimaju licitiranja o mogućim kontraverznim tumačenjima. Jer, sve je moguće, naročito ako se to čini ne dobronamerom, tumačiti kontraverzno. Kriterijum vrednovanja umetničkog dela ne može da bude njegova eventualna kontraverznost, jer to je u prirodi samog dela, naročito ako se ono direktnije bavi epohom. Mene zanima koje ZAKONSKE NORME MOJ FILMSKI MATERIJAL JESTE PREKRŠIO I SA KOJIM UOBICAJENIM NORMAMA JUGOSLOVENSKE FILMA TAJ MATERIJAL NIJE U SAGLASNOSTI. Ironiju i jetki kritičizam, ja razumem se, ne smatram toliko opasnim i retkim osobinama jugoslovenskog i svetskog filma, kako to laiciima modža iz pisma Direktora izgleda. Obzirom na to da Direktor taj film nije repertoarski, dakle sadržinski, odobravao, da u tom pogledu on odgovornosti nema, taj film on ustalom u svom pismu i zove 'nasledenim', a očekujem da se rukovodstvo postara da film ne dođe u sukob sa zakonom, o tome se, ustalom, brinem i sam. Kroz buduću praksu vi ćete, kako iz pisma naslućujem, kreirati naivne i raskalašno apologetske filmove i ja ću ih sa zadovoljstvom gledati“.

„Predlažem, dakle, da ako imate primedbe, precizne i obrazložene, o smetnjama koje ovaj materijal manifestuje s obzirom na zakonske norme o javnom prikazivanju filmova i na praksu filmskog stvaralaštva u nas, da mi to saopštite. Ostalo me mnogo ne zanima.“

SITUACIJA NEPROMENJENA — NOV JE UGAO GLEDANJA

Redep je, u nekoliko rečenica obavestio Žilnika, pismom od 26. maja 1972, da „budući da su izostavljeni materijali sa studentskih događaja u Zagrebu, kao i kadrovi 564, 565 i 566 na kojima sam posebno insistirao u pismu od 19. maja...“ odobrava „nahinhoronizaciju filma“. Direktor je takođe naglasio da zadržava prava, da tokom daljeg rada na filmu, insistira na primedbama izraženim u pismu od 19. maja...“

Samo dan kasnije Žilnik je odgovorio direktoru i Radnoj zajednici 'Neoplanta filma'. U nekoliko rečenica on upozorava da se može steći utisak, na osnovu prethodnog pisma, kako je dalji rad na filmu „Sloboda

ili strip“ omogućen tek kada su se „stekle dve nove činjenice: izostavljanje iz filma materijala sa studentskih događaja u Zagrebu i eliminisanje kadrova 564, 565 i 566. To, međutim, nije tačno. Direktor nije morao da čeka do sada da bi 'uzeo u obzir' prvu činjenicu, jer ti su materijali izostavljeni iz filma pre nego što je Redep imenovan za direktora, budući da ih je 'Neoplanta' prodala drugom preduzeću još novembra 1971. i to sam ja D. Redepu već prvog dana kada je na dužnost stupio pred svedocima rekao“.

U novom odgovoru koji je usledio 21. juna 1972. i koji je, po red Redepa, potpisao i pomoćnik direktora „Neoplanta filma“ Blagoje Koljaja, kaže se kako su Redep i Koljaja bili „prvi put u mogućnosti da potpunije sagledaju ceo materijal“. Naime, ranije su se posebno upoznali sa knjigom snimanja, posebno sa snimljenim materijalom. Njih dvojica nadalje navode kako su se ranija predviđanja ostvarila, tj. u „Slobodi ili stripu“ definitivno ima kadrova koji obiluju protivrečnim sagledavanjem društvenih i političkih događaja tokom poslednjih godina. Drugim rečima, „producent insistira“ da se, pored od autora već prihvaćenog izostavljanja tri sporna kadra, izostave i kadrovi (to je, sećate se, i bilo u više Redepovih pisama najavljivano, tj. teren za takav zahtev je pripreman više od mesec dana — op. R. K.) 523, 605, 609, 772 i 773. Obrazloženje je isto ili sasvim slično onima iz prethodnih pisama. I pride: „pornografska komponenta filma morala bi, prema mišljenju producenta, da izostane: neukusna je i banalna“.

„Neoplanta je uložila velike, na prvom mestu materijalne napore kako bi autoru omogućila da završi film... Međutim, već je sada sasvim jasno da 'Sloboda ili strip' u ovakvom obliku neće moći a da ne izazove žestoku i opravdanu negativnu reakciju naše društvene i kulturne javnosti. Stoga preporučujemo autoru da usvoji sve već ranije stavljene primedbe, kao i one koje producent sada, u ovom tekstu, navodi...“

FILM DOKUMENTIRA A NE MENJA STVARNOST

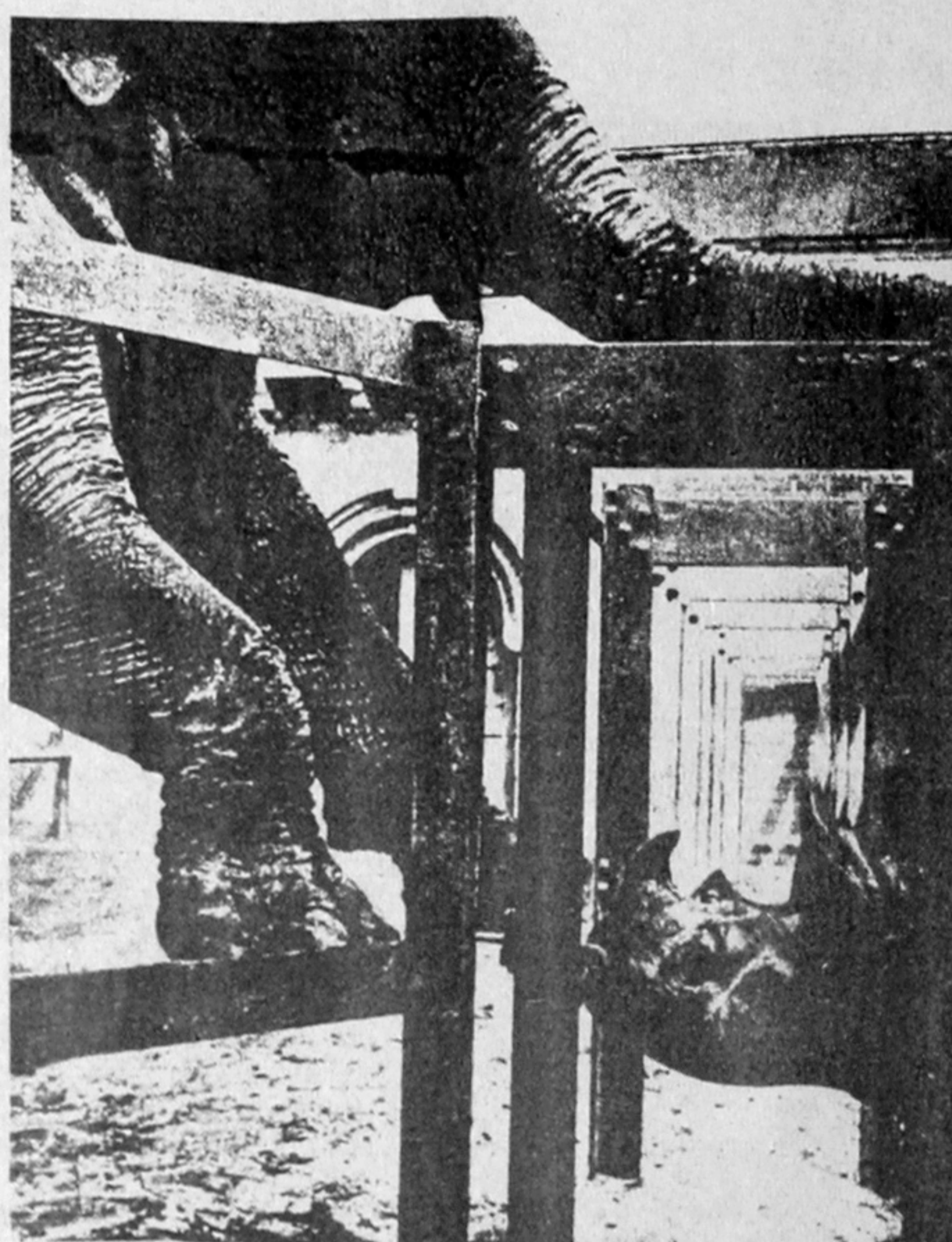
Žilnik je ponovo reagovao pismom (od 24. juna 1972) naslovljenim na Radnu zajednicu „Neoplanta filma“ (u podnaslovu stoji: odgovor na cenzorske zahteve D. Redepa i B. Koljaje). Na tri i po gusto kucane strane Žilnik osporava, jednu po jednu Redepovu i Koljajinu primedbu (zahteve).

Pošto im spočitava „nepoštovanje ranijih dogovora“, „neodgovorno etiketiranje“, „prekoračenje kompetencija“ (direktor i njegov pomoćnik nazivaju se, u jedini, „producent“) i tako dalje, Žilnik piše:

„... Oklevanje D. Redepa je dovelo do propuštanja nekoliko izvanrednih prilika za plasman filma, od festivala... do koprodukcionijskih odnosa. Dakle, iz dosadašnjih Redepovih postupaka povodom filma 'Sloboda ili strip' vrlo teško bi se mogao steći utisak da je vodena dovoljna briga o ekonomskim interesima tog projekta i Neoplante.“

U nastavku, Žilnik ukazuje i na niz činjenica o finansijskoj dobiti koju je „Neoplanta filma“ imala zahvaljujući njegovim delima (preko 120 starih miliona čistog prihoda), te da pominjanje „velikih sredstava“ koja su uložena ne bi li se njemu omogućilo da film završi, u kontekstu stvarnih Redepovih postupaka, „nije ništa drugo do puka fraza koja treba da opravda štetu koju je svojim postupcima D. Redep već izazvao...“

„Drugi motiv cenzorskih zahteva Redepa i Koljaje predstavljen je kao briga da će film izazvati 'žestoku i opravdanu negativnu reakciju naše društvene i kulturne javnosti'. Suviše veliki proročanski rizik uzimaju Redep i Koljaja ovim neobrazloženim predviđanjem. Na osnovu kojih preciznih podataka zasnivaju svoj sud kad kategorički tvrde da će film KOJI KRITIČKI SAGLEDAVA POJAVE I VREME KOJE JE I JUGOSLOVENSKA JAVNOST POSLEDNJIH MESECI I NEDELJA TAKODE KRITIČKI VALORIZOVALA, dakle da će takav film izazvati reakciju koju oni proriču. Iz njihovog proročanstva očigledno je da svoj sud o reakciji javnosti za-

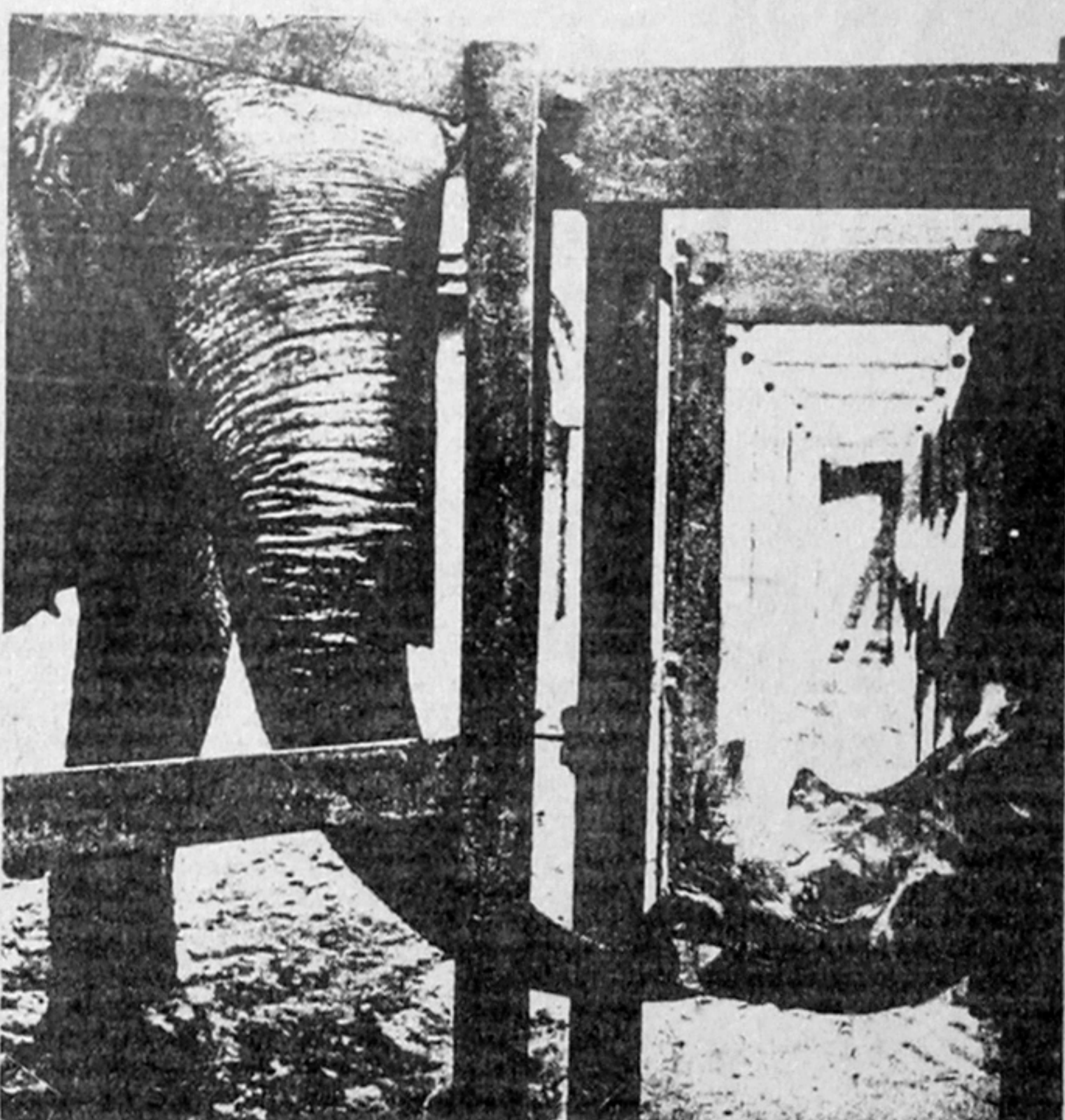

snivaju operišući podrešno pojmom javnosti. Ne postoji društvena javnost posebno od kulturne, niti je kulturna javnost nedruštvena. Ta njihova pode-... implicira nešto drugo: oni zapravo i ne misle na javnost, nego na pojedine strukture, interese grupe, zatvorene krugove. Filmovi koji kritički valorizuju jedno vreme normalno je da mogu da naidu na odojnu reakciju pojedinih segmenata društva, posebno onih koji snose deo odgovornosti za konfuziju vremena koji je kritički valorizovano. Ali i takva odojna reakcija ne može da se proglašuje i reakcijom javnosti. Dakle i ovde je reč o pukoj konstrukciji D. Redepa i B. Koljaje koja treba da opravda neodržive zahteve koje su postavili...“

NEODGOVORNOST, KRIMINAL, APOLOGIJA

U nastavku Žilnik dokazuje da je film snimljen i montiran pre nego što je Redep postavljen za direktora, te da „jedan film pred završetkom nije moguće prilagoditi kadrovskoj kombinatorici koja se desila kasnije“. Potom se Žilnik osvrće i na zahteve za izostavljanjem kadrova, te na njihovu upostenu formulaciju, u ranijim pismima već pomenutu, tim povodom. Spočitavajući im da „spadaju među retke ljude ove zemlje koji bi izvestan krizni period da sagledavaju protivurečno“ Žilnik kaže:

„Društveni događaji nisu biološke činjenice, u njih su uključeni protivrečni društveni interesi, te svako, iole objektivni sagledavanje činjenica društvenog života jeste u svojoj prirodi pro-

priredio i potcrtao
RASKO KOVAČEVIĆ

KADAR 523:

Alenka, krvava, garava, govori umorno u kameru.

Alenka: „Godina 1971. bila je fenomenalna. Zivela sam sa sestrama, događaji su prestizali jedan drugi. Reforme, devalvacije, uzbuđenja... Razmislite smo se po svetu, skoro milion nas je napolju... Veliki gradovi nisu bez klasnog neprijatelja! Pamтите, o socijalizmu štampa laže i nije nam jednostavno van blokova... Neke budale Balkan još uvek zovu bure baruta. (Uzdahne.) Verovala sam da će takav život većito trajati...“

KADAR 564:

Milja u radio-stanici. Tamo nekoliko staraca. Jada se.

Milja: Evo, Jaša poslao pismo Leonidu Iljiču. Radujem se tvojoj prijateljskoj poseti, malo si me razalostio što nisi skočio do Ljubljane i stisnuo ruku pionirčuku koji te je nekad srdačno pozdravio.

KADAR 565:

Slika Jaše i Leonida.

Milja čita (off): „Mnogo je godina proteklo, ali se prijateljstvo ne zaboravlja lako. Postao sam student, u međuvremenu i komunist, razume se, jer sam tvoj prijatelj.“

KADAR 566:

Jaša Zlobec u „Tribuni“ na crvenoj zastavi ispisuje Živeo SKJ.

Milja čita (off): „Mnogo su me plašili tobom poslednjih godina. Ako nisam dobar, ako loše pišem i demonstriram, da ću za tebe biti izgovor da dođeš sa terkovima u posetu. U to nisam verovao, znam te još odavno, još kad si bio samo general. Vidiš, dokazao si da lažu, moj partijski pretpostavljeni. Došao si potpuno prijateljski i pokazao se ljubazan kao i ranije, nama studentima učinio si uslugu da ne može više niko govoriti, da te izazivamo time što radi-mo.“

KADAR 605:

Kuša an fas. Sa stepenica silaze sudski izvršitelji. Radnici iznose stvari i redaju ih na veliku gomilu pri dnu stepenica.

Izvršitelj: „Po odluci opštinskog suda Novi Sad, a na ime neplaćenog poreza od strane privatnog zanatlije Udovički Svetozara iz Novog Sada mi otvaramo javnu prodaju stvari. Pod rednim brojem jedan kamion marke 'Džems'“.

KADAR 609:

Dokumentarno. Sa diskusije o ustavnim amandmanima u Beogradu.

Diskutant: „Nisam ni Srbin ni Hrvat, ni subotar, ni Musliman, ja sam Papuanac. Ja sam došao samo da vidim, na prolazu sam kroz tu zemlju, dok se ne završi ovaj popis stanovništva, gde da izjavim da sam Papuanac.“

KADAR 772:

Alenka, sva izbezumljena.

Alenka: „To je što ti radiš ispravljanje mrtvom magarcu krivog k. Šta hoćeš? Da se izživljavaju motore budale, kako živi naš narod, kao to mu dođe neka ekskluzivna razonoda. Što ste hteli, nema, ničega nema. Sva pitanja znam. Ima li boga, ima li klasa u Jugoslaviji, ima li ovo, ima li ono? Eto, ja odgovaram: Nema klasa, nema mržnje, nema eksploatacije, nema razlike između siromašnih i bogatih. Nema boga, ničeg nema. Med i mleko. Jedino ima kriminalaca i prostitutke koje treba da izintervjuiš, pa da socijalizam cveta...“

KADAR 778:

Alenka se udešava.

Milja: „Ja ne znam šta bi mi, da se našim drugovima rukovodiocima, ne daj bože, nešto dogodi!“